

ABAY KUNANBAYULI VE TABİAT ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER

MUSTAFA ÖNER

Kazak Türklerinin dünyaca meşhur şairi Abay Kunanbayulı, bu yıl doğumunun 150. yılı dolayısıyla Kazakistan'da çok büyük törenlerle anılırken ülkemizde de geniş çaplı bir kutlama kampanyası çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Büyük Kazak şairinin eseri ve kendisi hakkında ülkemizde pek az şey yayımlanmış olduğunu dikkate alarak, çok sevilen, tabiat tasvirli dört şiirini burada sunmayı uygun gördük.

* * *

Kazak edebiyatının klâsiği Abay (İbrahim) Kunanbayulı, Kazakistan'ın Semey bölgesinde 10 Ağustos 1845 tarihinde doğmuştur. On yaşına geldiğinde babası onu Semey şehrine getirip Abdülcabbar adlı Tatar mollasına tahsile vermiştir. Daha sonra da Ahmet Riza adlı hocada okuyan Kunanbayulı İbrahim bu eğitimi boyunca Şark edebiyatının klâsiklerini görmüş ve kendisi de onları taklit ederek şiirler yazmıştır.¹ Medresedeki sıkı eğitimi esnasında okuduğu Ahmed Yesevî, Bakırganî ve Sufî Allahyar'ın yanı sıra, onun en çok sevdiği yazarlar Nizamî, Sadî, Hâfız, Nevaî ve Fuzulî gibi eski edebiyatımızın zirvedeki isimleri olmuştur. Abay medresedeki üçüncü yılında, bu klâsik eğitimden ayrı olarak Semey şehrindeki "Prihodskaya Şkola = Manastır Mektebi"ne de gidip Rusça okumaya başlamış, fakat bu sadece üç ay sürmüştür.²

Abay'ın bilhassa gençlik yıllarında tanıştığı bazı Rus aydınları vasıtasıyla Rus edebiyatını ve dolayısıyla da Avrupa edebiyatını takip ettiği anlaşılmaktadır. Onun Rus klâsiklerinden Tolstoy, Puşkin, Lermontov, Saltıkov-Şçedrin ve Nekrasov'u; ayrıca Avrupalılardan da Goethe, Byron, Spencer, Spinoza, Darwin, vb. gibi yazarları severek okuduğu bilinmektedir.³

Kazak edebiyatının en büyük ozanı (akın) olan Abay, aynı zamanda, bu güne kadar gelen 16-17 *küy* (beste, ezgi) sahibi bir bestekârdır. Bunların çoğu

1 Bes Gasır Jırlaydı (kurastruvşılar: M. Baydilbayev, M. Magavin) ekinşi tom, Almatı, 1989, s. 165.

2 Muhtar Evezov. Abay (İbrahim) Kumanbayulı, 1845-1904 (Monografiya): Şıgarmalar, on ekinşi tom, (makalalar, zertievler) Almatı, 1969, s. 269. -270.

3 Muhtar Evezov, age., s. 284;286.

kendi şiirlerine dayanır: "Segiz ayak", "Sen meni netesin", "Kor boldı janım" vb.⁴

Gençlik yıllarında, XX. asır başlarına kadar bütün Türkistan'ın yazı dili olan Çağatayca (türkî til) ile şiirler tecrübe eden Abay⁵, ilk Kazak kitaplarının Kazan, Ufa, Orenburg vb. gibi batıdaki şehirlerde basılmasıyla⁶ gelişen yazılı edebiyatın ve dolayısıyla bu günkü yazılı Kazak Türkçesinin en sevilen klâsiği olmuştur.

Buraya alınan şiirler için şu eserlerdeki metinler karşılaştırılmıştır: *Kazak Akını İbrahim Kunanbay Oğlının Öleni*, (St. Peterburg, 1909, s. 67-72.), *Bes Gasır Jırlaydı*, (ekinşi tom, Almatı, 1989, s. 166. - 170.); *Abay Kunanbayev, Şıgarmalar*, (eki tomдық, Almatı, 1968, I. cilt, s. 19-21; 53-54; 77-78; 81-82.)

I

<p>1 <i>Kansonarda bürkitşi şıgadı ańga,
Tastan tülki tabılar ańdıganga
Jaksı at pen tatu joldas bir ganıybet,
İñgaylı ıqşam kiyim ańsı adamga.</i></p> <p>5 <i>Salañ etip jolıksa kaytkan izi,
Sagadan sumpıñ kagıp iz şalganda.
Bürkitşi tav basında, kaguşı oyda,
İzdiñ betin tüzetip ańdaganda.
Tomagasın tartkanda bir kırımnan,</i></p> <p>10 <i>Kıran kus közi körüp samgaganda.
Tömen uşsam, tülki örlep kutılar dep,
Kandı köz kaykañ kagıp şıksa aspanga.
Köre tura kaladı kaşkan tülki
Kutulmasın bilgen soñ kur kaşkanga.</i></p> <p>15 <i>Avzın aşıp, kokaktap, tisin kayrap,
O da talas kıladı şıbın janga.
Kızık körer, köñildi bolsa ańşılar,
Şabar jerin karamas jıgulganga.
Kırık pışakpen kırjuıdap turgan tülki,</i></p> <p>20 <i>O da osal jav emes kıran pańga.
Segiz nayza kolında, köz avdarmay,
Batır da ayal kılmaydı erteñ tańga.
Kanat, kuyruk suvıldap, ıskıradı,
Kökten kıran sorgalap kiyulganda.</i></p> | <p>Kardan sonra, kartallı avcı çıkar ava,
Kayada tilkiye rastlar izlediğinde
İyi at ile dost yoldaş bir mutluluk,
Rahat, hafif bir giyim avcı adama.
Aniden rastlasaydı dönüş izine,
Su kıyısından birden kaybolup iz sürdüğünde.
Kartallı avcı dağ başında, kovucu yamaçtadır,
İzin üstünü düzeltip anladığında.
Başlığını çektiğinde bir köşede,
Yırtıcı kuşun gözü görür yükseldiğinde.
Aşağı uçsam, tilki tırmanıp kurtulur diye,
Vahşi kuş fırlayıp çıksa gök yüzüne.
Gördüğünde öylece kalır kaçan tilki
Kurtulamayacağını bildikten sonra boşuna kaçı.şı.
Ağzını açıp, tehdit edip, dişini bileyip
O da gayret ediyor sinek kadar canı için.
Dikkatle bakar, keyifli olsa, avcılar,
At sürececek yer bakmazlar, tâ düşesiye kadar.
Kırk bıçakla (dişleriyle) korkutmağa çalışan tilki,
O da kolay düşman değil vahşi kuşa.
Sekiz mızrak efinde, dikkatini kaybetmeden,
Cesur da, sabırsızlanmıyor, ertesi tana kadar.
Kanat, kuyruk çarpıp uğulduyor,
Gökten kuş çakılırcasına indiğinde.</p> |
|--|--|

4 age., 313. -s. 314.

5 age., 325. -s. 326.

6 Ebrar Kerimullin, Kazak Téléndegé Basmalar: Kitap Dönyasına Seyahet, Kazan, 1979, s. 102.-129..

- 25 *Jark-jurk etip ekevi aykasadı,
Jeke batır şıklanday kan maydanga.
Birevi kök, birevi jer tagısı,
Adam üşin batısıp kızıl kanga.
Kar appak, bürküt kara, tülki kızıl,*
- 30 *Uksaydı kasa suluv şomılganga.
Kara şaşın köterip eki şıntak,
O da bülk-bülk etpey me sıypaganda?
Appak et, kıp-kızıl bet, jap-jalañaş,
Kara şaş kızıl jüzdi jasırganda.*
- 35 *Küyevi er, kalıñdıǵı suluv bolıp,
Jène uksar tar tösekte jolıgıskanga.
Art jagınan javrını bülkildeydi,
Kıran бүктеп astına del baskanda.
Kusı da iyesi de korazdanar,*
- 40 *Alpıs eki aylalı tülki alganda.
"Üyirimen üş togız" dep jimıñdap
Jası ülken janına baylanganda.
Silke kiyip tumaktı, nasıbaydı
Bir atasıñ köñilüñ jaylanganda.*
- 45 *Tavdan jiyde tergendey ala berse,
Bir jasaysıñ kumarıñ èr kanganda.
Kökirekte jamandık eş niyet jok,
Añ boladı keñesiñ kus salganda.
Eşkimge zıyanı jok, özim körgen*
- 50 *Bir kızık isim eken sum jalganda.
Kökiregi sezimdi, köñili oylıǵa
Bèri de anık turmay ma oylaganda?
Ukpassıñ üstirt karap bulgaktasañ
Suvretin köre almassıñ, köp bakpasañ.*
- 55 *Köleñkesi tüsedi kökeyiñe,
Èr sözün bir oylanıp salmaktasañ.
Munu okısa, jigitter, ańşı okısın,
Bile almassıñ, kus salıp dem tatpasañ.*

J A Z

- Jazdıǵın şilde bolganda*
- 60 *Kökoray şalgın, bèyşeşek
Uzarıp ösip tolganda;
Kürkirep jatkan özenge
Köşip avıl konganda;
Şurkırıp jatkan jilkunıñ*

- Kıvılcımlar saçarak ikisi dövüşüyor,
Bir başına yiğit çıkmış gibi kavgaya.
Birisi gök, birisi yer yabanisi,
İnsan için batıp kızıl kana.
Kar bembeyaz, kartal kara, tilki kızıl,
Benzerler çok güzelce suda yıkanmışa.
Kara saçını kaldırıp iki dirsek,
O da kıpırdamaz mı okşadığında?
Bembeyaz et, kıpkızıl yüz, çırılçıplak,
Kara saç kızıl yüzü örttüğünde.
Güveyi er, nişanlısı güzel olmuş
Ve benzer dar döşekte karşılaşanlara.
Art tarafından kürek kemiği kımıldar,
Ustaca бүкүп altına tam bastığında.
Kuşu da sahibi de gururlanır,
Altmışiki hileli tilkiyi aldığında.
"Allah bereket versin" diye sevinir
Yaşı büyük avcı yanına bağlandığında.
Silkerek giyip kürk başlığı, enfiyeyi
Bir çekersin için keyiflendiğinde.
Dağdan iğde toplar gibi alıverse,
Bir yaşamış olursun muradına her vardığında.
Gönülde kötü hiç bir niyet yok,
Hayvanlar olur meclisin, kuş saldığında.
Hiç kimseye ziyanı yok, kendi gördüğüm
Bir güzel işmiş yalan dünyada.
Yüreği hassas, gönlü fikirliye
Hepsi de açık durmuyor mu düşündüğünde?
Anlamazsın üstünkörü bir göz atsan,
Suretini göremezsın, çok bakmasan.
Gölgesi düşer fikrine,
Her sözünü bir düşünüp derinden anlasan.
Bunu okursa, gençler, avcı okusun,
Bilemezsın, kuş salıp zevk tatmasan.

II

Y A Z

- Yaz günü en sıcak vakitte,
Çayır, çimen, kardelen
Boy atıp dolduğunda;
Çağlayıp duran ırmağa
Göçüp oba konduğunda;
Kişneyip duran yılkıının

- 65 Şalgınnan jonı kılıldap,
At, aygırlar, biyeler
Büyiri şığıp, iñkıldap,
Suvda turıp şıbindap,
Kuyrtıgımen şılıldap,
70 Arasında kulin-tay
Aynala şavıp bultıldap.
Jogarı tömen üyrek, kaz
Uşıp tursa şımpıldap.
Kız-keliñsek üy tiger,
75 Burala basıp bılıldap,
Ak bilegin sıvanıp,
Ëzildesip şıñkıldap
Mal işinen aynalıp,
Köñli jakı jaylanıp,
80 Bay da keler avılga,
Ayañşılı jılıldap,
Sabadan kımız kuydırıp,
Ortasına koydırıp,
Jası ülkender bir bölek
85 Keñesip, külip şılıldap.
Jalşı aldagan jas bala
Jağalaydı şeşesin:
Et èper dep kılıldap.
Köleñke kılıp basına,
90 Kilem tösep astuna,
Saltanattı baylardıñ
Samavrını burkıldap.
Bilimdiler söz aytsa,
Bèygi atınday añkıldap
95 Özgeler basın iyzeydi,
Ëriyne dep makıldap.
Ak köylekti, tayaktı
Aksakal şıgar bir şetten:
Malıñdı èri kaytar dep,
100 Malşılarga kañkıldap.
Bay baygusın desin dep,
Şakırıp kımız bersin dep,
Jaramsaksıp, jalpıldap.
Şapandarın belsengen,
105 Asav minip teñselgen,
Jılkışılarp kep tursa,

Çayırdañ sırtı arada görünür,
Atlar, aygırlar, kısraklar
Karnı yükselip şişer,
Suya dalıp sinekleri kovar,
Kuyruğıyla şıpırdatır,
Aralarında kulinlar, taylar
Etrafta koşıp zıplarlar.
Yukarı-aşağı ördekler ve kazlar
Uçup dursa uğuldaşıp.
Gelinler, kızlar çadır diker,
Eğilip bükülüp cilveleşir,
Ak bileklerini sıvanıp,
Şakalaşıp kikirder.
Hayvanlar arasında dolaşıp,
Gönülleri güzel keyiflenir.
Zengin de gelir obaya,
Küheylanı yaltaklanıp.
Tulumdan kımız döktürüp
Sofra ortasına koydurup,
Yaşı büyükler bir başlarına
Söyleşip, gülüp kıkırdar.
Hizmetçinin aldattığı ufak çocuk
Eteğini bırakmaz anasının:
Et ver diye tutturup.
Gölge yapıp başına,
Kilim döşerler altına,
Saltanatlı bayların
Semaveri fokurdar.
Bilimliler söz söylese,
Yarış atı gibi dırıldayıp
Diğerleri baş eğerler,
Elbette ve makul deyip,
Ak gömlekleli, eli dayaklı
Aksakal çıkar bir köşeden:
Hayvanımı öteye çevir deyip,
Çobanlara bağırır.
Onlar, bu bey, gariplerim desin diye,
Çağırıp kımız versin diye,
Yaltaklanıp, ısrar eder.
Kaftanlarını sıvanıp
Azgın at binip sallanan,
Yılıkıcılar gelip dursa,

- Tañ erteñimen salpıldap,
Mıltuk atkan, kus salgan
Jas bozbala bir bölek*
- 110 *Suv jagalap kuvtıñdap,
Kayırıp salgan kök kusi,
Köterile bergende,
Kaz sıpırsa jarkıldap,
Ötken künniñ bəri umıt,
115 Koldan keler kayrat jok,
Baganağı baygus şal
Avılda turıp küledi,
Koşemet kılıp karkıldap.*

- Tan vaktinden, gezinip.
Tüfek atan, kuş salan
Genç delikanlı bir başına
Su boyunca oynayıp zıplar.
Hazırlayıp saldığı gök kuşu,
Yükseliverdiğinde, ah
Kazları süpürseydi bir parlayıp.
Geçen günün hepsi unutulmuş,
Elden gelir çare yok,
İşte bu garip ihtiyar
Obada yaşayıp güler,
Yaltaklanıp, tebessümler saçıp.

III

KÜZ

- 120 *Sur bult tüsi suvık kaptaydı aspan,
Küz bolıp dımkıl tuman jerdı baskan.
Bilmeymin toyganı ma, tonganı ma,
Jılkı oynap, biye kaşkan, tay jarıskan?*
- 125 *Jastıl şöp, bəyşeşek jok burıngıday,
Jastar külməs, jügirmes bala şuvlay.
Kayırıştı şal-kempirdey tüsi ketip,
Japıragınan ayrılğan ağaş, kuvray.*
- 130 *Birev malma sapısydı salıp iyin,
Salbırañkı tartıptı jurtık kiyim.
Enesine iyirtip şuvda jibin,
Jas katındar jirtulğan jamaydı üyin.*
- Kaz, turna katarlanıp kaytsa bermen,
Astında ak şomsı jür, ol bir kerven.
Kay avıldı körseñ de, jabırkañkı,
Külki-oyun körinbeydi, seyil-serven.*
- 135 *Kempir-maşal kurjañ, bala bürseñ,
Köñilsiz kara suvık kırdı jürseñ.
Kemik süyek, sorpa-suv tiymegen soñ,
Üyde iyt jok, uşkan avlap, kayda körseñ.*
- 140 *Küzev tozgan, otı jok eldüñ mañı.
Tuman bolar, jel soksa, şañ-tozañı.
Ot jakpağan üyiniñ surı kaşıp,
Istan korıkkın kazaktıñ kursın zañı.*

GÜZ

- Boz bulut rengi soğuk, kaplıyor asuman,
Güz olmuş nemli sis yerleri basmış.
Bilmem doymuşu mu, donmuşu mu,
Yılkı oynamış, kısrak kaçmış, tay yarışmış?
- Yeşil ot, kardelen yok, eskisi gibi,
Gençler gülmez, koşmaz çocuk gürültüyle.
Fakir ihtiyar ile kocakarı gibi rengi solup
Yaprağından ayrılmış ağaç, kuru ot olup.
- Birisi deri tabaklar salıp tuzunu,
Yıpranıp gitmişti yırtık giyim.
Anasına eğirtmiş deve tüyü ipini,
Genç kadınlar yırtılanını yamar, çadırını.
- Kaz, turna katar olup dönse tamamen,
Altında kervancı yürür, o da bir kervan.
Hangi obayı görseñ de, kederli gamlı,
Gülme ve oyun görünmez, sefadan.
- Kocakarı-ihtiyar iki büküm, çocuk üşürken,
Keyifsiz, kara soğuk kırdı yürüsen.
Kemik-parça, çorba suyu bulunmamış ki,
Evde it yok, sıçan avlayan, nerede görseñ.
- Güz yeri bozulmuş, otu yok ilin civarı.
Duman olur, yel vursa, tozu toprağı.
Ateş yakmadığı evinin keyfi kaçmış,
Dumandan korkan Kazağın kurusun âdeti.

IV

KIS

- Ak kiyimdi, deneli, ak sakaldı,
Sokur, mulkav tanımas tiri jandı.
145 Üsti-bası ak kırav, tüsi suvık,
Baskan jeri sıkırlap kelip kaldı.
- Dem alısı üskirik, ayaz ben kar,
Kèri kudañ kıs kelip, èlek saldı.
150 Uşpaday börkin kiygen okşıraytıp,
Ayazbenen kızarıp ajarlandı.
- Bulttay kası javıp, eki közin.
Basın silikse, kar javıp, mazañdı aldı.
Boranday burk-sark etip doldanganda,
Altı kanat ak orda üy şaykaldı.
- 155 Èves körüp jügirgen jas balalar,
Betü kolu dombıgıp, üsik şaldı.
Şiydem men ton kabattap kiygen malşı
Bet karavga şıdamay teris aynaldı.
- Kar tepkenge kajumas kayran jilkı
160 Tıytığı kuruvına az-ak kaldı.
Kıspen birge tumstıgın saldı kaskur,
Malşılarım, kor kılma iytkе maldı.
- Sonıga maldı jayıp küzetiñder,
Uyky öltirmes, kayrat kıl, buz kamaldı!
165 İyt jegenşe Kondıbay, Kanay jesin,
Kur jiber muna ant urgan kèri şaldı.

KİŞ

- Ak giyimli ve gövdeli, ak sakallı,
Kör, dilsiz, tanımaz diri canı.
Üstü başı ak kırığı, rengi soğuk,
Bastığı yeri şıkırdatıp gelip kaldı.
- Nefes alışı soğuk hava, ayaz ile kar,
Yaşlı dünürün kış gelip, cefa saldı.
Asumandan borkünü giydi yan yatırıp,
Ayaz ile kızarıp bezendi.
- Bulut gibi kaşı örtmüş iki gözünü,
Başını silikse, kar yağıp, keyfini aldı.
Bora gibi öfkelenip kasıp kavurduğunda,
Altı kanatlı, koca ak çadır çalkandı.
- Heveslenip koşuşan ufak çocuklar,
Eli yüzü şişip donup kaldı.
Kepenek ile kürk sarınıp giyen çoban
Karşıya bakmaya dayanamadan ters döndü.
- Kar tepmekten yorulmayan muazzam yilkı
Gücünün kurumasına pek az kaldı.
Kışla beraber gagasını soktu kurt da,
Çobanlarım, çaresiz kılma itlere hayvamı.
- Otu bol yere malı yayıp gözetin,
Uyku öldürmez, gayret kıl, boz atâleti!
İt yiyecğine Kondıbay, Kanay yesin,
Bedava gönder, işte hayırsız ihtiyarı.

Kaynaklar:

- Albay Tili Sözdigi, (Jalpı redaksiyasın baskargan filologiya gılımdarınıñ
doktorı:A. İskakov) Almatı, 1968.
Arab-İran Kirme Sözderiniñ Kazakşa - Orısşa Sözdigi, (L. Z. Rustemov)
Alma-Ata, 1989
Kazahsko - Russkiy Slovar (H. Mahmudov, G. Musabayev)
Almatı, 1987.
Kazak Tiliniñ Tüsindirme Sözdigi, X cilt, Almatı, 1976.
Kazak Türkçesi Sözlüğü, (terc.: Hasan Oraltay, Nuri YÜCE,
Saadet Pınar) İstanbul 1984.
Kazakh - English Dictionary, (Boris N. Shnitnikov) The Hague, 1966.

SÖZLÜK

A	
adam	: adam, insan a. 28 a.-ga 4
agaş	: ağaç a.126
ajarlan-	: süslenmek; (hava için) iyice soğuduktan sonra güzelleşmek a.-dı 150
ak	: ak, beyaz (bk. orda 154) a. 76, 97, 143, 145
ak şomşı	: ziraat yapılmayan bir yerden başka bir yere deveyle gidip hububat yükleyip getiren kimse a.132
aksakal	: yaşlı adam, tecrübeli ihtiyar a. 98
al-	: ele geçirmek, tutmak, yakalamak a.- ganda 40 a.-a 45
al-	: yr. fiil, iktidarî fonksiyon a.- massîñ 54, 58
alda-	: oyalamak, meşgul etmek a.-gan 86
alpıs	: altmış
aylalı	: açıkgöz, kurnaz, hilekâr a. 40
altı	: altı a. 154
anık	: açık, âyân a. 52
ant	: ant, yemin
ant ur-	: hayrı olmamak, Allah çarpmış olmak ant u.- gan 166
añ	: yabancı hayvanlar; av a. 48 a.-ga 1
añda-	: anlamak a.-ganda 8
añdı-	: izlemek, takip etmek a.-ganga 2
añkılda-	: 94,bk.beygi atunday añkılda-
añşı	: avcı a.4, 57 a.-lar 17
appak	: beyaz, bembeyaz a. 29, 33 a.-ak 160
ara	: aralık, iki şeyin ortası, arası
art	: a.-sında 70 : arka, sırt a.37
asav	: ehlileştirilmiş fakat azgın binek hayvanı a. 105
aspan	: gök yüzü, asuman a. 119 a.-ga 12
ast	: alt a.-ına 90 a.-ında 132
astuna bas-	: kıvrırmak, yuvarlamak, ezmek astına b.-kanda 38
aş-	: açmak a.-p15
at	: at a. 3, 66 a. 94, bk. <i>beygi atunday</i> <i>añkılda-</i>
at-	: 44, bk. <i>nasıbay at-</i>
avıl	: köy, yerleşme bölgesi a. 63 a.-dı 133 a.-ga 80 a.-da 117
avız	: ağız a.-ın 15
avla-	: avlamak, aramak a.-p 138
ayal	: sabır, tahammül
ayal kılma-	: sabırsızlanmak ayal k.-ydı 22
ayañşıl	: hızlı koşan at, küheylan a.-ı 81
ayaz	: sert, soğuk hava a. 147 a.-benen 150
aygır	: damızlık erkek at a.-lar 66
aykas-	: kavga etmek, dövüşmek a.-adı 25
aynal-	: etrafı gezmek, civarı kolaçan etmek a.-p 78
aynala	: etraf, civar a. 71
ayrıl-	: ayrılmak; kaybetmek a.-gan 126
ayt-	: söylemek, fikir beyan etmek a.-sa 93
az	: az

a.-ak 160

B

- baganagi : şu deminki, biraz evvelki
 b. 116
 bak- : bakmak; dikkat etmek;
 anlamak
 b.-pasañ 54
 bala : çocuk
 b. 86, 124, 135
 b.-lar 155
 bas : baş
 b.-in 152
 b.-ina 89
 b.-ında 7
 bas iyze- : uygun bulmak, baş eğmek
 basın i.-ydi 95
 bas- : yürümek, ayakla basmak;
 basma, kaplamak
 b.-p 75
 b.-kan 120, 146
 batır : kahraman, cesur, yiğit
 b. 22, 26
 batıs- : 28, bk. *kanga batts-*
 bay : zengin, varlıklı kimse
 b. 80, 101
 b.-lardıñ 91
 baygus : garip, zavallı
 b. 116
 b.-m 101
 baylan- : faydalanmak; kendine pay
 çıkarmak
 b.-ganda 42
 bəri : hepsi, tamamı
 b. 52, 114
 bəyşeşek : kardelen
 b. 60, 123
 belsen- : kol sıvanıp işe girişmek
 b.-gen 104
 ben : ile (bk. *men, pen*)
 b. 147
 ber- : vermek
 b.-sin 102
 ber- : yr. fiil, kolaylık fonksiyonu
 b.-se 45 (ala b.)
 b.-gende 112 (köterile b.)
 bermen : hepsi, tamamen
 b. 131
 bet : yüz, surat; üst taraf
 b. 33
 b. -i 156
 b.-in 8
 bet kara- : doğruca karşıya bakmak
 bet k.-vga 158
 beygi : at yarışı
- b. atınday
 añkıl-da- : durmadan konuşmak beygi
 atınday a.-p 94
 bılkılda- : şımarmak, cıvılamak
 b.-p 75
 bil- : bilmek, anlamak
 b.-e 58 (b. almassıñ)
 b.-gen 14
 bilek : bilek
 b.-in 76
 bilimdi : bilgili, akıllı
 b.-ler 93
 bilme- : bilmemek, anlamamak
 b.-ymin 121
 bir : her hangi bir
 b. 84, 98, 132;
 bir, tek
 b. 84, 109;
 bir kere
 b. 44
 birev : birisi
 b. 127
 b.-i 27
 birge : birlikte, beraber
 b. 161
 biye : kısırak
 b. 122
 b.-ler 66
 bol- : yr. fiil, olmak
 b.-ar 140 (tuman b.)
 b.-adı 48 (añ b.)
 b.-sa 17 (köñildi b.)
 b.-ganda 59 (şilde b.)
 b.-p 35 (suluv b.), 127
 (küz b.)
 boran : kar fırtınası
 b.-day 153
 bozbala : genç, delikanlı
 b. 109
 bölek : kısım; tek başına,
 kendi kendine
 b. 84; 109
 börik : deri şapka
 b.-in 149
 bulgakta- : kararsız davranmak,
 oyalanmak, vakit geçirmek
 b.-sañ 53
 bult : bulut
 b. 119
 b.-tay 151
 bultıl-da- : (atlar, taylar hak.) koşup zıp-
 lamak, oynamak
 b.-p 71
 bural- : eğilmek, bükülmek
 b.-a 75

burıngı	: eski zaman, evvel b.-day 123
burk-sark et-	: öfkelenmek burk-sark e.-p 153
burkılda-	: fokurdamak (semaver hak.) b.-p 92
buz-	: 164, bk. <i>kamal buz-</i>
bükte-	: bükmek, katlamak b.-p 38
bülk-bülk et-	: kıınıldamak, kıınırdamak bülk e.-pey me 32
bülkilde-	: kıınıldamak b.-ydi 37
bürkit	: kartal b. 29
bürkitşi	: kartalla ava çıkan avcı b. 1, 7
bürseñi (kak-)	: üşümek, soğuktan titremek b. 135
büyir	: böğür
büyiri şık-	: karnı şişmek büyürü ş.-p 67

D

da, de	: da, de, dahi d. 80, 133
dëm	: lezzet; kıymet
dëm tat-	: faydalı bir işi her zaman yapmak istemek, alışkanlık hâline getirmek dëm t.-pasañ 58
de-	: demek, söylemek d.-sin 101 d.-p 11, 41, 88, 96, 102
del	: tam d. 38
dem	: nefes, soluk
dem al-	: nefes almak dem a.-ısı 147
dene	: vücut, gövde d.-li 143
dımkııl	: nemli, rutubetli d. 120
doldan-	: kıızmak, sinirlenmek d.-ganda 153
dombık-	: soğuktan donup şişmek d.-p 156

È

èlek	: uğraşma, meşakkat, azap
èlek sal-	: eziyet etmek èlek s.-dı 148
èper-	: alıp vermek è.1 88
èr	: her è. 46, 56
èri	: öte, öte tarafa è. 99
èriyne	: elbette, öyle è. 96
èves	: heves, istek
èves kör-	: heveslenmek, meraklanmak èves k.-p 155
èzildes-	: şakalaşmak è.-p 77

E

e-	: yr. fiil, olmak fonksiyonu e.-mes 20 (cav e.) e.-ken 50 (isim e.)
ekev	: ikisi beraber e.-i 25
eki	: iki e. 31, 151
el	: halk; eş-dost, tanıdıklar e.-diñ 139
ene	: ana e.-sine 129
er	: adam; yiğit e. 35
erteñ	: ertesi gün e. 22
eş	: hiç e. 47
eşkim	: hiç kimse, hiçbirisi e.-ge 49
et	: et; yiyecek et e. 33, 88

G

ganıybet	: mutluluk; talih g.3
----------	--------------------------

I

ıkşam	: hafif, rahat ı. 4
iñgaylı	: rahat, uygun ı.4
iñkılda-	: iyice karnı şişmek ı.-p 67
ıs	: duman, is ı.-tan 142
ıskır-	: ıslık gibi ses çıkarmak,

	vınlamak i.-adı 23		
	İ		
is	: iş; hareket; şey i.-m 50	japırac	: yaprak j.-inan 126
iş	: iç; orta; ara i.-inen 78	jaramsaksı-	: yaranmak, fazla iltifat etmek j.-p 103
iy	: deri tabaklamak için kullanılan madde, tanen i.-in 127	jaris-	: koşarak birbirini geçmeye çalışmak, yarışmak j.-kan 122
iyе	: sahip i.-si 39	jark-jurk et-	: kıvılcım saçmak jark-jurk e.-p 25
iyirt-	: yün eğirtmek i.-p 129	jarkıl-da-	: parlamak, kıvılcımlanmak j.-p 113
iyt	: çoban köpeği i. 138, 165	jas	: yaş, ömür j.-ı 42, 84
iz	: iz i.-i 5 i.-diñ 8	jas	: genç, yaşı küçük j. 86, 109, 130, 155 j.-tar 124
iz şal-	: iz sürmek iz ş.-ganda 6	jas-a-	: yaşamak, ömür sürmek bir j-a-
	J	bir j-a-	: eğlenmek, dinlenmek bir j.-ysiñ 46
jabırkañkı	: kederli, keyifsiz, üzüntülü j. 133	jasıl	: yeşil j. 123
jalala-	: sahil boyunca yürümek j.-p 110; birinin peşinden ayrılmamak, etrafında dolaşmak j.-ydi 87	jasır-	: örtmek, gizlemek j.-ganda 34
jak	: taraf, yan j.-inan 37	jat-	: yr. fiil, devamlılık fonk- siyonu j.-kan 62 (kürkirep j.) j.-kan 64 (şurkırap j.)
jakpa-	: yakmamak j.-gan 141 (o tj.)	jav	: düşman j. 20
jaksı	: güzel, iyi j. 3, 79	jav	: yağmak j.-p 152
jalşı	: hizmetçi j. 86	javrın	: kürek kemiği j.-ı 37
jalgan	: 50, bk. <i>sum jalgan</i>	jay-	: hayvanları otlatmak, gütmek j.-p 163
jalpıl-da-	: ısrar etmek, tutturmak j.-p 103	jaylan-	: 44, 79, bk. <i>köñli jaylan-</i>
jama-	: yamamak, yırtık dikmek j.-ydi 130	jazdıgün	: yaz günü j. 59
jamandık	: kötülük j. 47	jène	: yine, ve j. 36
jan	: can j.-dı 144	je-	: yemek; faydalanmak j.-sin 165 j.-genşe 165
jan	: yan taraf j.-ına 42	jeke	: tek başına, yalnız j. 26
jap-	: kapatmak, örtmek j.-p (javıp) 151	jel	: rüzgâr, yel
jap-jalañaş	: çırılçıplak j. 33	jel sok-	: esmek jel s.-sa 140
		jer	: yer, toprak; yer yüzü j. 27 j.-i 146 j.-in 18 j.-di 120
		jıgıl-	: düşmek, yıkılmak j.-ganga 18
		jilkı	: toynaklı büyük baş hayvan

	(at, sığır vs.) j.122, 159 j.-nñ 64		siyonu k.-adı 13 (köre tura k.)
jılkıışı	: hayvan bakıcısı, çoban j.-lar 106	kalıñdık	: nişanlı kız k.-ı 35
jılpılda-	: yaltaklanmak j.-p 81	kamal buz-	: zorlukları yenmek, başarmak k.-dı 164 (k. buz!)
jımıñda-	: gülümsemek; sevinçten zıplamak j.-p 41	kan	: kan
jırtık	: yırtık j. 128	k. maydan	: kavga, dövüş kan m.-ga 26
jırtıl-	: yırtılmak j.-gan 130	kandı köz	: vahşî, yırtıcı kuş 12
jiber-	: gidermek, bırakmak, salmak j.! 166	kanga	: kan dökmek, dövüşmek kanga b.-p 28
jigıt	: delikanlı j.-ter 57	batıs-	: büyük
jip	: ip, iplik j.-in 129	kan	: yeni yağın kardan sonra, izlerin iyi takip edilebildiği av zamanı k.-da 1
jıyde	: iğde j. 45	kan- kanat	: 46, bk. <i>kumarı kan-</i> kanat; keçe çadırın ağaçtan yapılmış kafes kısımları k. 23, 154
jogarı	: yukarı j. 72	Kanay	: Semey'e 90 km. mesafedeki aynı adlı nehir kıyısına kurulmuş ve halkı çobanlıkla geçinen bir köy k. 165
jok	: yok j. 47, 49, 115, 123, 138, 139	kañkılda-	: bağırarak, haykırarak çağırarak k.-p 100
joldas	: yoldaş, arkadaş j. 3	kapta-	: kaplamak, yayılmak k.-ydı 119
jolığıs-	: karşılaşmak, rastlaşmak j.-kanga 36	kar	: kar k. 29, 147, 152, 159
jolık-	: karşılaşmak, rastlamak j.-sa 5	kara	: kara, siyah k. 29, 31, 34
jon	: sırt, arka j.-ı 65	kara suvık	: sert rüzgâr, soğuk hava k. 136
jügir-	: koşmak, koşuşmak j.-mes 124 j.-gen 155	kara-	: bakmak, seyretmek; araştırmak k.-mas 18 k.-p 53
jür-	: yürümek; yola çıkmak; yaşamak j. 132 j.-señ 136	karkılda-	: kahkaha atmak, katılarak gülmek k.-p 118
jüz	: yüz, surat j.-dı 34	kas	: kaş k.-ı 151
	K	kasa	: çok, pek k. 30
kabatta-	: birbiri üstüne birkaç kıyafet giymek k.-p 157	kaskır	: kurt k. 161
kaguşı	: avı ürkütüp kovalayan kimse k. 7	kaş-	: kaçmak k.-kan 13, 122 k.-kanga 14
kajı-	: yorulmak, bitap düşmek k.-mas 159	katarlan-	: sürüye katılmak, sürü hâline
kal-	: kalmak k.-dı 146, 160		
kal-	: yr. fiil, devamlılık fonk-		

	gelmek
	k.-p 131
katın	: kadın
	k.-dar 130
kay	: hangi
	k. 133
kayda	: nerede
	k. 138
kayıp-	: 111, bk. <i>kayıp sal-</i>
kayıp sal-	: (av kuşu hak.) hazırlayıp uygun bir anda bırakmak
	kayıp s.-gan 111
kayırsı	: dilenci
	k. 125
kaykañ kak-	: (kuş hak.) gök yüzüne dik olarak yükselmek
	kaykañ k.-p 12
kayra-	: 15, bk. <i>tisin kayra-</i>
kayran	: harikulâde, muazzam
	k. 159
kayrat	: güç, gayret
	k. 115
kayrat kıl-	: çalışmak, güç göstermek
	kayrat k.! 164
kayt-	: dönmek, geri gelmek
	k.-kan 5
	k.-sa 131
kaytar-	: çevirmek, geri döndürmek
	k.1 99
kaz	: kaz
	k. 72, 113, 131
kazak	: Kazak Türkü
	k.-trñ 142
kèri	: yaşlı, ihtiyar
	k. 148, 166
kel-	: gelmek
	k.-p (kep) 106, 80, 146, 148
kemik-süyek	: yumuşak, yağlı kemik
	k. 137
kempir	: yaşlı kadın, kocakarı
	k. 135
	k.-dey (şal k.) 125
keñes	: meclis, topluluk, cemiyet
	k.-in 48
keñes-	: söyleşmek, danışıp sohbet etmek
	k.-p 85
kerven	: kervan
	k. 132
kılulda-	: bir görünüşte kaybolmak
	k.-p 65
kımız	: kıymız (kısırak sütünden mayalanan içecek)
	k. 82, 102
kıñkıl-da-	: bir şeyi tekrar tekrar söylemek, tutturmak, eziyet

	etmek
	k.-p 88
kıp-kızıl	: kızıl, kıpkırmızı
	k. 33
kır	: kır, bozkır
	k.-da 136
kıran	: maharetli, usta; hassas;
kıran kus	: iyi cins kartal
	k. 10, 20, 24, 38
kırav	: kırığı
	k. 145
kırık	: kırık
	k. 19 (bk. <i>pışak</i>)
kırım	: uzak bir yer, kenar, köşe
	k.-nan 9
kırjında-	: tehdit etmek, yıldırım
	k.-p 19
kıs	: kış
	k. 148
	k.-pen 161
kız-kelinşek	: kızlar ve genç gelinler
	k. 74
kızar-	: rahatsız olmak, sıkıntı çekmek
	k.-p 150
kızık	: güzel bir iş, tat
	k. 50
kızık kör-	: seyretmek, bakmak
	kızık k.-er 17
kızıl	: kızıl, kırmızı
	k. 29, 34
kilem	: kilim
	k. 90
kiy-	: giymek
	k.-gen 149, 157
	k.-p 43
kiyim	: kıyafet, giyim
	k.4, 128
	k.-di 143
kokokta-	: tehdit etmek
	k.-p 15
kol	: el, kol
	k.-ı 156
	k.-ında 21
koldan kel-	: yapabilmek
	koldan k.-er 115
kon-	: (göç eden halk için) bir yere yerleşmek, konmak
	k.-ganda 63
Kondıbay	: Kazaklarda bir kabile adı
	k. 165
kor	: hor, hakir, kıymetsiz
kor kılma-	: hor görmemek, aşağılamamak
	kor. k.! 162
korazdan-	: övünmek, gururlanmak

korik-	: korkmak k.-ar 39	kuda	: dünür, gelinle damadın ana-babası k.-ñ 148
koşemet	: yaranma	kulın	: tay, at yavrusu k. 70
k. kıl-	: yaranmaya çalışmak koşemet k.-p 118	kumar	: hasret, dilek
koydır-	: koymak, yerleştirmek; bırakmak k.-p 83	k. kan-	: rahatlamak, memnun olmak kumarın k.-ganda 46
kök	: gök k. 27, 111 k.-ten 24	kur	: boş, esassız; bedava, karşılıksız k. 14, 166
kökirek	: gönül; fikir k. 51 k.-te 47	kur-	: bitmek, yok olmak k.-sın 142
kökoray	: çayır, yeşil alan k. 60	kurjañ (kak-)	: bükülme, iki büküm olmak k. 135
köleñke	: gölge; suret k.-si 55	kuruv	: bitiş, yok oluş k.-ına 160
köleñke kıl-	: güneşten korumak, gölge yapmak köleñke k.-p 89	kus	: kuş (10, bk. <i>kıran kus</i>) k.-ı 39
köñil	: gönül k.-i 51	kus sal-	: kuşla avlanmak kus s.-gan 108 kus s.-ganda 48 kus s.-p 58
köñili jaylan-	: keyiflenmek köñili j.-p 79 köñili j.-ganda 44	kutıl-	: kurtulma, elden kaçmak k.-ar 11
köñildi	: mesut, mutlu k. 17	kutılma	: kurtulma, kurtuluş k.-sın 14
köñilsiz	: keyifsiz, zevksiz k. 136	kuvray	: kuru ot k. 126
köp	: çok, fazla k. 54	kuvtında-	: oynamak, eğlenmek k.-p 110
kör-	: görmek; karşılaşmak, rastlamak k.-señ 133, 138 k.-e 13, 54 k.-p 10 k.-gen 46	kuydır-	: dökmek, döktürmek k.-p 82
körinbe-	: görünmemek k.-ydi 134	kuyıl-	: (kuş hak.) aşağı doğru hızla uçmak k.-ganda 24
köş-	: göçmek k.-p 63	kuyruk	: kuyruk k. 23 k.-ımen 96
köter-	: kaldırmak k.-p 31	kül-	: gülmek; sevinmek k.-edi 117 k.-mes 124 k.-p 85
köteril-	: yükselmek, göğe çıkmak k.-e 112	külki	: kahkaha, gülme k. 134
köylek	: gömlek, elbise k.-ti 97	kün	: gün k.-niñ 114
köz	: göz k.-i 10 k.-in 151	kürkire-	: çağlamak, gürlüdemek k.-p 62
köz avdar-	: başka tarafa bakmak, dikkatini kaybetmek köz a.-may 21	küyev	: damak, güvey k.-i 35
		küz	: güz, son bahar k. 120

küzet- : gözetmek, bakmak
k. -ñder 163
küzev : yayladan dönen halkın güz
mevsiminde konakladığı
yer,
güzlük
k. 139

M

ma : mı, mi (soru edatı)
m. 52, 121
makulda- : uygun bulmak, makul
görmek
m.-p 96
mal : davar, sığır, ehlileştirilmiş
hayvan
m. 78
m.-dı 162, 163
m.-ıñdı 99
maşşı : hayvan bakıcısı, çoban
m. 157
m.-ların 162
m.-larga 100
malma : deri tabalamak için
kullanılan tuz
m. 127
mañ : çevre, etraf
m.-ı 139
maydan : 26, bk. *kan maydan*
maza : sükunet, sessizlik
mazanı al- : rahatsız etmek
mazañdı a.- dı 152
men : ile (bk. *ben, pen*)
m. 157
milkav : dilsiz
m. 144
mıltık : silâh, tüfek
mıltık at- : tüfekle avlanmak
mıltık a.-kan 108
mına : işte
m. 166
min- : at binmek
m. -p 105
munı : bunu
m. 57

N

nasıbay : enfiye
nasıbay at- : enfiye çekmek
nasıbaydı bir a.-asıñ 43
nayza : süngü, mızrak; mecazen
"kartalın pençesi"
n. 21
niyet : niyet, maksat
n. 47

okı- : okumak
o.-sın 57
o.-sa 57
okşırayt- : yanlamasına, eğik koymak
o.-p 149
ol : o, bu
o. 132
orda : çadır
ak orda : büyük keçe çadır
ak o. 154
orta : orta, ara
.-sına 83
osal : hafif, kolay
o.20
ot : ateş
o. 141
ot : ot
o.-ı 139
oy : dağ yamacı, vadi
o.-da 7
oyın : oyun, eğlence
o. 134
oyla- : düşünmek
o.-ganda 52
oylan- : düşünmek
o.-p 56
oylu : akıllı, hassas
o.-ga 51
oyna- : oynamak, oynaşmak
o.-p 122

Ö

öltir- : öldürmek, yok etmek
ö.-mes 164
örle- : yükselmek, tırmanmak
ö.-p 11
ös- : büyüme, yeşerip boy
atmak
ö.-p 61
öt- : geçmek
ö.- ken 114
öz : kendi
ö.-m 49
özen : akarsu, ırmak
ö.-ge 62
özge : başka
ö.-ler 95

P

pañ : kendini beğenmiş,
mütekebbir

pen	: p.-ga 20 ile (bk. ben, men) p.3 (at p.)	sıyrı-	: s.-p 77 tamamen bitirme, sıyrıp temizlemek
pışak	: bıçak	sıypa-	: s.-sa 113 okşamak, sevmek
kırık pışak	: diş bilemek, birbirine düşmek	silik-(silik-)	: s.-ganda 32 silkmek, vurmak
bol-	: kırık p.-pen 19	s.-e 43 s.-se 152	
S			
saba	: at derisinden yapılan kırmızı mayalama kabı s. 82	sokır	: s. 144 kör
saga	: bir akar suyun göle veya denize döküldüğü yer, havza s.-dan 6	sonar	: 1, çok kar yağdıktan sonra, ava çıkmağa elverişli durgun, sakin hava, krş. <i>kan sonar</i>
sakal	: sakal s.-dı 143	sonı	: hayvan sürülerinin önceden girmedığı, otu bol, bakir yer s.-ga 163
sal-	: salmak, bk. <i>èlek sal-</i> 143; kus sal- 48	soñ	: sonra s. 14, 137
salañ et-	: birden bire karşılaşmak salañ e.-p 5	sorgala-	: (kartal hak.) aşağı doğru büyük bir hızla, çakılırcasına uçmak s.-p 24
salbırañkı		sorpa-suv	: çorba, et suyu gibi yemekler s. 137
tart-	: solmak, yıpranmak salbırañkı t.-ptı 128	söz	: söz; fikir s. 93 s-in 56
salmakta-	: derin düşünmek s.-sañ 56	suluv	: güzel, saf s. 30, 35
salpilda-	: orada-burada sallanıp gezinmek s.-p 107	sum	: hilekâr
saltanatı	: saltanatlı, görkemli s. 91	s. jalgan	: vefasız, yılan dünya, nankör ömür sum c.-da 50
samavrın	: semaver s.-ı 92	sur	: gri, boz renkli; soluk, solgun
samga-	: (kuş hak.) yüksekte uçmak, yükseklerde çark edip uçmak s.-ganda 10	surı kaş	: keyfi bozulmuş s. 110 surı k.-p 141
sapsı-	: deriyi tabaklamak s.-ydi 127	suv	: su; akar su, göl s. 110 s.-da 68
segiz	: sekiz s. 21	suvık	: soğuk (bk. kara suvık 136) s. 145
seyil-serven	: eğlence, safa s. 134	suvıl-da-	: çabuk çabuk hareket etmek s.-p 23
sezimdi	: anlayışlı, hassas s. 51	suvret	: suret, şekil s.-in 54
sıban-	: sıvanmak, kolları sıvamak s.-p 76	süyek	: 137, (bk. <i>kemik-süyek</i>)
sıkır-la-	: şıkırdamak, gıcırdamak s.-p 146	Ş	
sılkıl-da-	: kıkırdayıp gülüşmek s.-p 85	şakır-	: çağırarak ş.-p 102
sımpıl-da-	: uğuldaşmak s.-p 73	şal	: ihtiyar ş. 116, 125, 135
sımpın kak-	: aniden gözden kaybolmak sımpın k.-p 6	şal-	: çarpmak, vurmak (bk. <i>iz şal-</i>) ş.-dı 166
sıñkıl-da-	: kahkahalarla gülmek		

şalgın	: çayır, gür, yeşillik ş. 60 ş.-nan 65	şuvla-:	: uğuldamak, uğuldaşmak ş.-y 124
şaň-tozaň	: toz-toprak ş.-ı 140		
şap-	: koşmak (at hak.) ş.-ar 18 ş.-p 71 (şavıp)	T	
şapan	: ceket, entari, kaftan ş.-darın 104	tabıl-	: karşılaşmak, rastlamak t.-ar 2
ş a ş	: saç ş. 34 ş.-ın 31	tagı	: yabancı, vahşî t.-sı 27
şaykal-	: sarsılmak, sallanmak ş.-dı 154	talas kıl-	: çekişmek (bk. <i>şıbn can</i>) talas k.-adı 16,
şeşe	: ana ş.-sin 87	tanı-	: tanımak, bilmek t.-mas 144
şet	: kıyı, köşe ş.-ten 98	tañ	: sabah t.-ga 22
şıbın	: sinek	tañ erteñ	: erken tañ e.-nen 107
şıbın janga	: can çekişmek, yaşamak için	tar	: dar t. 36
talas kıl-	mücadele etmek, 16 bk. <i>talas kıl-</i>	tart-	: çekmek (bk. <i>salbırañkı tart-</i>) t.-kanda 9
şıbında-	: sinekleri kovmak, sinekten korunmak ş.-p 68	tas	: kaya t.-tan 2
şıdama-	: dayanamamak, tahammül göstermemek ş.-y 158	tatu	: dost, arkadaşı t. 3
şık-	: çıkmak, görünmek (bk. <i>büyiri şık-</i>) ş.-ar 98 ş.-adı 1 ş.-sa 12 ş.-kanday 26	tav	: dağ t. 7 t.-dan 45
şılıpıda-	: kuyruğuyla suyu karıştırmak, şıprdatmak ş.-p 69	tay	: tay t. 122
şıntak	: kolun dirsek kısmı ş. 31	tayak	: baston, kol değneği t.-tı 97
şilde	: yazın en sıcak geçen ayları ş. 59	teñsel-	: sallanmak, silkelenmek t.-gen 105
şiydem	: kepenek ş. 157	tep-	: (hayvan için) ayağıyla tepmek t.-kenge 159
şomıl-	: suya girmek, yıkanmak ş.-ganga 30	ter	: toplamak, yığmak t.-gendey 45
şomşı	: 132, bk. ak şomşı	teris	: ters, geri
şöp	: ot ş. 123	teris aynal-	: sırtını çevirmek teris a.-dı 158
şurkıra-	: kişnemek ş.-p 64	tımak	: şapka başlık t.-tı 43
şuvda	: deve tüyü ş. 129	tırna	: turna t. 131
		tışkan	: fare t. 138
		tıytık	: güç; gayret t.-ı 160
		tik-	: 74, bk. <i>üytik-</i>
		tiri	: diri, sağ, canlı t. 144
		tis	: diş
		tisin kayra-	: öfkelenmek, diş bilemek

tiyme-	: tisin k.-p 15 temin edememek, sahip olamamak t.-gen 137
togız	: dokuz, 41 (bk. <i>üyirimen</i> <i>üş togız</i>)
tol-	: yetişmek, ermek, olgunlaşmak t.-ganda 61
tomaga	: av kuşuna giydirilen başlık t.-sın 9
ton	: deri palto, kürk t. 157
ton-	: donmak t.-gan 121
tömen	: aşağı t. 11, 72
töse-	: döşemek, yaymak t.-p 90
töse	: yatak, döşek t.-te 36
toy-	: doymak t.-ganı 121
toz-	: eskimek, yıpranmak t.-gan 139
tülki	: tilki t. 2, 11, 13, 19, 29, 40
tuman	: sis t. 120, 140
tumsık	: gaga; bir şeyin ön tarafı
tumsığın sal-	(kurt hak.) hayvan sürüsüne saldırmak, ziyan vermek tumsığın s.-dı 161
tur-	: bir yerde durmak; bu- lunmak; yaşamak; t.-sa 106 t.-p 68, 117 t.-may ma 52
tur-	: yr. fiil, devamlılık fonksiyonu t.-a 13 (köre t.) t.-gan 19 (kırıcıñdap t.) t.-sa 73 (uşıp t.)
tüs	: renk t.-i 145
tüsi ket-	: sararmak, solmak tüsi k.-p 125
tüsi suvık	: mecazen "sert kış" t.-i 119
tüs-	: inmek
kökeyge tüs-	: akla gelmek kökeyiñe t.-edi 55
tüzet-	: düzeltmek, iyileşmek t.-p 8

U

uk-	: anlamak, bilmek u.-passıñ 53
uksa-	: benzemek u.-r 36 u.-ydı 30
umıt	: gereksiz boş, unutulmaya lâyük u. 114
ur-	: 166, (bk. <i>ant ur-</i>)
uş-	: uçmak u.-sam 11 u.-p 73
uşpa	: büyük, dağınık hâldeki bulut u.-day 149
uykı	: uyku u. 164
uzar-	: büyümek, boy atmak u.-p 61

Ü

ülken	: yaşı büyük, yaşlı ü. 42, 84
üşik şal-	: donmak, don vurmak üşik ş.-dı 156
üşkirik	: sert, soğuk hava ü. 147
üst-bas	: üst-baş, görünüş ü.-i 145
üstirt	: ayak üstü, üstünkörtü ü. 53
üş	: üç, 41 (bk. <i>üyirimen üş</i> <i>togız</i>)
üşin	: için ü. 28
üy	: çadır, ev ü. 154 ü.-in 130 ü.-iniñ 141 ü.-de 138
üy tik-	: çadır kurmak üy t.-er 74
üyir	: at sürüsü
"üyirimen	"Ganimetli olsun; kazanç
üş togız"	artsın!" ü. 41
üyrek	: ördek ü. 72

Z

zañ	: âdet, görenek z.-ı 142
ziyan	: zarar, ziyan z.-ı 49